

УДК 316.4

Л. Ф. КОРСУНОВА

директор ЗОШ № 89, м. Запоріжжя

І. М. ДАШЕВСЬКА

старший викладач

Класичний приватний університет

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті досліджено освітній простір загальноосвітньої школи в сучасних умовах радикальних суспільних трансформацій, реформування територіального самоврядування. Зазначено, що це явище потребує не тільки теоретичного осмислення як соціального простору, культурологічного явища чи педагогічної категорії, а й пошуку інтеграційних підходів до практики його формування як ключового агента соціального кластера місцевої громади, що формується на її території, як платформи для численних і різноманітних соціальних можливостей і взаємозв'язків для учнівської молоді на цій території.

Ключові слова: освітній простір, міжпоколінна комунікація, місцева громада, соціальний кластер, платформенний підхід, соціально-географічний підхід.

У період трансформаційного суспільства школа, сім'я, родина, залишаючись базовими соціальними та культурними цінностями українського суспільства, підвалинами, на які спирається під час змін сучасне суспільство, формують новий освітній простір, який переростає із суто педагогічної категорії в потужний соціальний інструмент формування територіальної громади в актуальних процесах децентралізації влади, становлення самоврядних форм організації життя суспільства, формування готовності громади до соціальної відповідальності.

Освітній простір є комплексним поняттям, яке вивчають і трактують з різних дисциплінарних, наукових поглядів. Однак, розглядаючи освітній простір загальноосвітньої школи, питання його формування в сучасних умовах, важливо враховувати також інші підходи до практичних аспектів перетворення його на простір концентрації та продукування різноманітних соціо-культурних, соціо-політичних, соціо-економічних форм громадського життя, пошуку ефективних механізмів, засобів формування його як реального агента впливу на соціальні трансформації українського суспільства.

Теоретичні засади дослідження такого комплексного поняття, як освітній простір, було закладено вченими, які розглядали, передусім, поняття “простір” з філософського, культурологічного, соціологічного поглядів: П. Бурдьє, Б. Верлен, Е. Дюркгейм, П. А. Сорокін, М. Хайдеггер та ін.

Запропоноване французьким соціологом П. Бурдьє поняття “освітній простір” соціологи загалом трактують як підпростір соціального простору, як розгортання колективного та індивідуального освітнього простору (Р. Пономарьов), як поле функціонування й розвитку відкритої системи

освіти та соціального середовища (С. Алексєєв, І. Мелік-Гайказян), як “місце” в соціумі, де суб’єктивно задається множинність і різноманіття відносин і зв’язків для розвитку й соціологізації індивіда (Ю. Сенько).

В системі педагогічних наук, найбільш наближених до необхідності глибокого дослідження освітнього простору, його розглядають переважно як освітню систему, як педагогічну категорію – від визначень поняття освітнього простору (С. Алексєєв, Н. Касярум, Р. Пономарьов) до аналізу його як освітньої системи з численними підсистемами, рівнями, компонентами (Н. Касярум), як соціально-педагогічної системи з певними принципами та формами організації (К. Васкіна, В. Гатальський), як особливої педагогічної реальності становлення особистості молодшої людини. Культурологічний підхід до вивчення освітнього простору сприяв розгляду питань формування освітнього простору як простору спільного культуротворення й культуросвоєння вчителя та учня (Б. Ельконін, І. Фрумін), як середовища взаємодії взаємозалежних явищ і факторів (В. Борисєнков, О. Гукаленко, А. Данилюк), як полікультурного середовища комунікації між різними поколіннями (Ф. Михайлов).

Міждисциплінарне різноманіття теоретичних наукових досліджень освітнього простору визначило широту спрямувань не тільки відповідних цим наукам, а й пошук інтеграційних підходів до вирішення прикладних питань функціонування освітнього простору сучасної української загальноосвітньої школи.

Мета статті – розглянути освітній простір загальноосвітньої школи не тільки як соціологічне, культурологічне явище, як педагогічну категорію, а й визначити сучасні підходи до практики формування його як полікультурного середовища комунікації між різними поколіннями, як середовища взаємодії взаємозалежних явищ і факторів, здатних структурувати, інтегрувати процеси соціально-територіальної самоорганізації місцевих громад.

Більшість дослідників різних наукових напрямів так чи інакше пов’язують освітній простір з такими поняттями, як “місце”, “поле”, “межі”, “середовище”, “соціальні регіони”, “географічні території”. Однак мало хто з них розглядає його як суто територіальну категорію. Дослідження цього предметного поля не розгортаються до соціально-географічних, соціально-демографічних, соціально-політичних, соціально-економічних процесів його взаємодії та впливу на соціальне життя на конкретній території. В такій площині освітній простір не розглядають навіть у дослідженнях, присвячених його проектуванню в конкретних навчальних закладах або певних їх типах і видах [4].

Натомість комунікаційні процеси освітнього простору реалізуються в певному географічному просторі, що визначає форми й засоби його формування як соціального механізму відтворення суспільних відносин. Тому соціально-географічний підхід у дослідженні теоретичних і практичних питань освітнього простору загальноосвітньої школи є визначальним у

процесі культурної самоідентифікації, соціального та економічного самовизначення й самореалізації територіальної громади навколо школи.

Освітній простір загальноосвітньої школи – основа формування соціального кластера, що згодом може призвести до утворення економічних кластерів – на основі територіального принципу чи галузевих, наприклад, освітнього, тощо, що стане запорукою конкурентоспроможності як конкретного освітнього закладу, так і територіальної громади загалом [2]. Соціальні кластери формуються на тих самих засадах, що й економічні: на узгодженні інтересів і співпраці агентів кластера, на відмові від вертикальної ієрархії управління, переходу до горизонтальної взаємодії [8]. Важливою особливістю соціальних кластерів є консолідація зусиль соціальних груп, громадських організацій, установ гуманітарної сфери як для надання соціальних послуг (його соціально-економічна складова), так і забезпечення сталого розвитку територіальних систем [1, с. 226].

Формування соціального кластера відтворює модель створення горизонтальних взаємозв'язків на противагу ієрархічним. Різноманіття агентів, цілей і характеру їх діяльності зумовлюють і різноманіття платформ для їх взаємодії. Соціальні кластери, що виникають на взаємозв'язках і взаємодії освітнього простору загальноосвітньої школи, можуть бути різного характеру. Формуючись як уособлення глибинних міжпоколінних зв'язків (учні – педагоги – випускники – батьки, члени родин учнів), освітній простір загальноосвітньої школи на основі спільної території, історичної спадщини (локальної, регіональної, національної), соціально-демографічної та соціально-економічної ситуації водночас “кластеризує” соціальний простір місцевої громади, перетворюючи його на суб'єкт громадянського суспільства, здатного до саморозвитку й самоврядування. Суттю такого соціального кластера є і територіальна ознака, і логіка міжпоколінних зв'язків як партнерських, що сприяє установленню довіри між учасниками та зацікавленими сторонами кластера, їх спільній діяльності з метою отримання синергетичного ефекту [9].

На досягнення саме такого ефекту спрямована діяльність із формування освітнього простору загальноосвітньої школи I–III ступенів № 89 Запорізької міської ради Запорізької області як ключового агента соціального кластера, що формується для забезпечення зростання й використання потенціалу мікрорайону, Дніпровського адміністративного району м. Запоріжжя, на території якого розташована школа, його сталого розвитку.

Запорізька загальноосвітня школа № 89 (ЗЗОШ № 89) є найбільш поширеним типом міської загальноосвітньої школи, відкритої для навчання й виховання дітей запоріжців, які заселяли мікрорайони новобудов у 60–70 рр. ХХ ст. Сьогодні школа є навчально-освітнім закладом з українською мовою навчання, в якому в 26 класах навчається 710 учнів, переважно із сімей мешканців прилеглих кварталів і вулиць мікрорайону. Маючи більш як 45-річну історію, виховавши не одне покоління випускників, школа продовжує стабільно здійснювати щорічні набори учнів до трьох

перших класів. Мотивація батьків віддавати своїх дітей на навчання до цієї школи базується, передусім, на їх довірі до освітніх традицій школи як “своєї”, “близької” і культурно, і ментально, і територіально. Ця освоєність громадою мікрорайону освітнього простору ЗЗОШ № 89, який формувався поколіннями вчителів, учнів і батьків, підтверджується, насамперед, спадкоємністю родинних освітніх зв’язків зі школою: в соціальному паспорті школи зазначено, що батьки, близькі родичі (брати, сестри, бабусі, дідусі, тітки, дядьки) більше ніж 40% сьгоднішніх учнів є випускниками цієї школи.

Потужними чинниками успішного формування освітнього простору ЗЗОШ № 89 як культурного центру громади мікрорайону є його природно-географічне та історико-культурне оточення. Школа розташована в безпосередній близькості до р. Дніпро в місці, що примикає до о. Хортиця, славного пам’ятками киево-руського часу, історією запорозького козацтва; ця територія також історично пов’язана з початком індустріалізації України в 20–30 рр. ХХ ст.

Усі ці фактори і виклики, концентруючись у часі та просторі, виходять на межі освітнього простору ЗЗОШ № 89, формують його, з одного боку, як поле індивідуального розвитку особистості кожного учня, як простір формування всієї учнівської громади, а з іншого – як соціальний простір широких можливостей розвитку місцевої територіальної громади.

Освітній простір загальноосвітньої школи має платформенну природу, сприятливу для розвитку горизонтальних соціальних зв’язків. Тому актуальним є пошук адекватних цій природі підходів і засобів його формування. Саме платформенний підхід зумовлений необхідністю правильно відчувати різноманіття як прояв часово-просторової єдності світу, як множинність його вираження. Це визначає потребу його осмислення, освоєння, структурування як простору розвитку, освіти, формування соціальних зв’язків, творення смислів [6].

Тому серед найактуальніших завдань педагогічного колективу ЗЗОШ № 89 є творення освітнього простору школи як широкої платформи оптимальних умов для розвитку життєво компетентної, толерантної особистості учня, можливостей отримання ним соціального досвіду, можливостей співставлення його з існуючою соціальною ситуацією, для здійснення власного свідомого громадянського вибору.

Освітня історико-культурна платформа “Я в історії”, що впроваджується в ЗЗОШ № 89, спрямована на об’єднання у відкритому партнерському освітньо-виховному процесі учнів, педагогів, батьків, випускників різних поколінь, місцевої громади для формування освітнього простору школи як відкритого комунікативного всесвіту дитини й водночас широкої платформи можливостей особистісного розвитку.

Саме платформенний характер організації навчально-виховного процесу сприяв виникненню та розвитку в ЗЗОШ № 89 соціально-культурного проекту “Відкритий музей історії шкільництва на Запоріжжі”, який концеп-

птуально представляє собою поетапне створення соціального кластера “родина-учень-школа”, де у відкритому активному комунікативному процесі формуються зв’язки взаєморозуміння, взаємоповаги, любові між учнями, батьками, вчителями, відбувається засвоєння культурних цінностей рідної школи, набутих попередніми шкільними поколіннями.

Мета проекту – консолідувати родини учнів, учнівський і педагогічний колектив школи, випускників школи всіх поколінь, а також представників територіальної громади у відкритому партнерському інтерактивному освітньо-виховному процесі громадянського й патріотичного виховання учнівської молоді. Освітня історико-культурна платформа “Я в історії” дає можливість спрямувати дії педагогічного колективу ЗЗОШ № 89 за напрямками: “Я в історії родини”, “Я в історії школи”, “Я в історії Запоріжжя”, “Я в історії України”.

Поєднуючи навчально-виховні заняття, позакласну та гурткову роботу з використанням комплексу різноманітних інтерактивних засобів і форм роботи, процес реалізації соціально-культурного проекту “Відкритий музей історії шкільництва на Запоріжжі” ЗЗОШ № 89 перетворюється на реальну співпрацю учнів школи в соціальному кластері “учень-родина-школа-містокраїна”, де взаєморозуміння, взаємоповага, любов між учнями, батьками, вчителями втілюються в патріотизм, відданість рідному краю, Батьківщині.

Чим чіткіше педагогічний колектив школи спирається в своїй освітній діяльності на соціальний капітал учнівських поколінь як історико-культурну спадщину всієї місцевої громади, тим більш конкурентоспроможним є і сам навчально-освітній заклад, і територіальна громада, яка використовує цю спадщину як ресурс у своїх соціальних перетвореннях.

Висновки. Отже, актуалізація теоретичного осмислення та практичного впровадження таких інтеграційних підходів до формування освітнього середовища загальноосвітньої школи, як соціально-географічний, кластерний і платформений, сприяє підвищенню якості реалізації школою своєї освітньо-виховної функції, перетворює її на реального агента впливу на реформування процесу відтворення суспільних відносин, на ключового чинника формування сучасної територіальної громади району, мікрорайону, що й визначає перспективу подальшого теоретичного аналізу питань формування освітнього простору загальноосвітньої школи.

Список використаної літератури

1. Біль М. М. Концептуальні підходи формування соціальних кластерів як необхідної умови сталого розвитку територіальних міграційних систем / М. М. Біль // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2013. – Вип. 3. – С. 225–234.
2. Войнаренко М. П. Концепція кластерів як альтернатива адміністративно-командній системі управління / М. П. Войнаренко, Л. П. Радецька, В. Р. Філінюк // Проблеми реформування економіки України. – Київ : Логос, 1999. – С. 74–75.
3. Заблоцкая О. А. Образовательное пространство как педагогическая категория [Электронный ресурс] / О. А. Заблоцкая // Информатика, вычислительная техника и инженерное образование. – 2011. – № 2. – С. 3–14. – Режим доступа: [http://digital-mag.tti.sfedu.ru/lib/4/6-2011-2\(4\).pdf](http://digital-mag.tti.sfedu.ru/lib/4/6-2011-2(4).pdf).

4. Касярум Н. Освітній простір: становлення поняття / Н. Касярум // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Вип. 12. – С. 107.
5. Касярум Н. В. Освітній простір як характеристика сучасної системи освіти [Електронний ресурс] / Н. В. Касярум // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – Вип. 1. – Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_2/.
6. Козырев И. А. Платформенный подход к образованию и работе со смыслами в информационных системах [Электронный ресурс] / И. А. Козырев // Академия тринитаризма. – Режим доступа: <http://www.trinitas.ru/rus/0016/001d/2473-kz.pdf>.
7. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні / Т. Тарасенко // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 2. – С. 277–286.
8. Rosenfeld S. A. Bringing business clusters into the mainstream of economic development / S. A. Rosenfeld // European Planning Studies. – 1997. – Vol. 5. – Iss. 1. – P. 3–23.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2017.

Корсунова Л. Ф., Дашевская И. Н. Современные подходы формирования образовательного пространства украинской общеобразовательной школы

В статье исследованы образовательное пространство школы в современных условиях радикальных общественных трансформаций, реформирования территориального самоуправления. Указано, что это явление требует не только теоретического осмысления его как социального пространства, культурологического явления или педагогической категории, но и поиска интеграционных подходов к практике его формирования как ключевого агента социального кластера местного сообщества, как платформы для многочисленных и разнообразных социальных возможностей и взаимосвязей для учащейся молодежи.

Ключевые слова: образовательное пространство, межпоколенческая коммуникация, местное сообщество, социальный кластер, платформенный подход, социально-географический подход.

Korsunova L., Dashevskaya I. Current Approaches to the Formation of the Ukrainian Secondary School's Educational Space

Formulation of the problem. In the current context of radical social transformations, reformation of the Ukrainian local government system educational space requires to be investigated not only as a kind of the social space or as a cultural phenomenon, not even as an educational category, but it is important to find integrative approaches to the practical formation of the secondary school's educational space as a key agent of local community's transformations.

Analysis of recent research and publications. Theoretical principles of educational space study was laid by scientists who examined, first, the concept of "space" from a philosophical, cultural, sociological perspectives. In pedagogical sciences it is considered as educational system with numerous subsystems, levels, components or as a special educational reality for developing young person. Culturological approach contributed the consideration of the educational space as the cultural co-creation between the teacher and student, interconnected multicultural environment for communication between different generations. But it is lack of papers which deal with the problems of formation the secondary school's educational space as integrated phenomenon of the local community's transformations.

The purpose of this paper is to determine the current approaches to the formation of secondary school's educational space as an integrating factor in the self-organizing processes of local community.

The primary research material. The real effect of implementation of socio-geographical, platform and cluster approaches to the formation of the secondary school's educational space can be illustrated by educational historical and cultural platform "My history" setted up in the local secondary school № 89, Zaporizhzhya city. It aims to consolidate the puples and their families, school teachers and school graduates of all generations as well as the local community partners in an open interactive educational space, which will turn on the social cluster as well as on a platform for evoking young men's social opportunities to build various social links.

Conclusions. The author concludes that the practical implementation of socio-geographical, cluster and platform integrative approaches to the development of educational space of the secondary school improves not only the quality of the school study process, but makes it a real agent of influence on the processes of social relations reproduction, turns it on the key factor of the local community's reformation. That defines the further theoretical study of the ways of formation the secondary school's educational space.

Key words: *educational space, intergeneration communication, local community, social cluster, platform approach, socio-geographical approach.*